

ความแปลกแยกที่สะท้อนผ่านตัวละคร “หมี” ในเรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” (「神様」) ของคาวากามิ อิโรมิ*

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการศึกษาความแปลกแยกที่สะท้อนผ่านตัวละคร “หมี” ในเรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” (「神様」) ของคาวากามิ อิโรมิ ที่เป็นงานประพันธ์แนวสัจนิยมมหัศจรรย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลจากงานวิจัยและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของเรื่องสั้นในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น และนำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่าคาวากามิได้นำเสนอแนวคิดเรื่องการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการดำรงอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่แตกต่างกัน โดยใช้ “หมี” เป็นตัวแทนในการแสดงความแปลกแยกและการปรับตัวของคนส่วนน้อยในญี่ปุ่น เช่น ชาวต่างชาติ คนรุ่นเก่า และคนชายขอบ เป็นต้น เพื่อสะท้อนช่องว่างของรุ่นในสังคมญี่ปุ่นที่ยึดถือขนบธรรมเนียมที่ต่างกัน ผ่านความใส่ใจ (โอโมอิยาริ) ของ “หมี” ความปรารถนาการเอาอกเอาใจของชาวญี่ปุ่น (อามาเอะ) ของ “ฉั่น” การเคารพธรรมชาติ และความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณสัตว์ในประเพณีโอโมมันเตะของชาวโคโน

คำ

สำคัญ

เทพเจ้าหมี, คาวากามิ อิโรมิ, วรรณกรรมญี่ปุ่น, สัจนิยมมหัศจรรย์, ความแปลกแยก

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” (「神様」) ของคาวากามิ อิโรมิ: กระบวนการทำให้ความแปลกแยกสวยงาม” สนับสนุนโดยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Alienation Reflected through the Character of the Bear in Hiromi Kawakami's Short Story *Kamisama* (The God of Bears)*

Abstract

This research article examines alienation as reflected through the character of the “bear” in (The God of Bears) by Hiromi Kawakami, a work of magical realism. This qualitative study analyzes the content of the short story within the context of Japanese society and culture by drawing on related research and relevant sources of information, and presents the findings through descriptive analysis. The study found that Kawakami presents the idea of accepting cultural diversity and the coexistence of different groups of people through the character of the “bear,” who serves as a representation of alienation and the adaptation of minorities in Japan, such as foreigners, the older generation, and marginalized people. The story reflects generational gaps within Japanese society, where different groups adhere to different traditions and values. These themes are conveyed through the bear’s consideration for others (*omoiyari*), the narrator’s desire for dependence and indulgence (*amae*), respect for nature, and beliefs concerning animal spirits found in the Ainu *iomante* ritual.

Key words

The God of Bears, Hiromi Kawakami, Japanese literature, magical realism, alienation

* This article is part of the research project titled “The Study of Hiromi Kawakami’s “The God of Bears”: The Process of Beautifying the Alienation” supported by Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University.

Email: nanchaya@go.buu.ac.th

Received 7 December 2025; Revised 29 December 2025; Accepted 29 December 2025

1. บทนำ

เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” (「神様」) แปลตรงตัวว่า พระเจ้า เป็นผลงานของ คาวากามิ ฮิโรมิ (川上弘美) (ค.ศ. 1958 -) นักประพันธ์สตรีชาวญี่ปุ่น เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” เขียนขึ้นในปี 1994 ได้รับรางวัลเรื่องสั้นปาสคาลสำหรับนักเขียนหน้าใหม่ ครั้งที่ 1 (パ斯卡ル 短篇文学新人賞) เป็นการก้าวเข้าสู่บรรณพิภพของคาวากามิ จากนั้น เรื่อง *เหยียบงู* (「蛇を踏む」) (1996) ก็ได้รับรางวัลอาคุตางาวะ (芥川龍之介賞) ครั้งที่ 115 ซึ่งรางวัลอาคุตางาวะนี้เป็นรางวัลที่นักเขียนปรารถนาที่จะได้รับ เพราะจะเป็นใบเบิกทางให้เป็นที่ยอมรับในฐานะนักเขียนในประเทศญี่ปุ่น ได้ปี 2000 เรื่อง *จมน้ำ* (「溺れる」) ได้รับรางวัลโอโตเซ (伊藤整文学賞) ครั้งที่ 11 ปี 2001 เรื่อง *กระเป๋าคูณครุ* (「センセイの鞆」) ได้รับรางวัลทานิซากิ จุนอิจิโร (谷崎潤一郎賞) ครั้งที่ 37 ปี 2007 เรื่อง *มานาสึรุ* (「真鶴」) ได้รับรางวัลรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ (芸術選奨文部科学大臣賞) นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอื่น ๆ อีก เช่น รางวัลมุราซากิ ชิคิบุ (紫式部文学賞) รางวัลนักประพันธ์สตรี (女流文学賞) รางวัลbungamuradomaโกะ (Bunkamura ドウマゴ文学賞) (Bunkamura Deux Magots) รางวัลวรรณกรรมโยมิอูริ (読売文学賞) รางวัลวรรณกรรมอิซุมิ เคียวกะ (泉鏡花文学賞) คาวากามิได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชิจิวโฮโซ สีม่วงสำหรับผู้พิทักษ์การทำงานด้านศิลปะ เป็นต้น งานประพันธ์ของคาวากามิสะท้อนสังคมญี่ปุ่นสมัยใหม่ มีลักษณะโดดเด่นในแนวการประพันธ์แบบสัจนิยมมหัศจรรย์ (Magical realism) และได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่งทั้งในและนอกประเทศญี่ปุ่น ปัจจุบันนี้ เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” ได้รับคัดเลือกให้เป็นเรื่องสั้นคัดสรรสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาอีกด้วย ซึ่งการได้รับการคัดเลือกนี้ย่อมมีนัยที่เหมาะสมกับเยาวชนสมัยใหม่ ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางความแตกต่างในสังคมญี่ปุ่น งานของคาวากามิเป็นตัวแทนเรื่องสั้นร่วมสมัยที่แนะนำให้ชาวต่างประเทศอ่านเช่นเดียวกับงานของนักเขียนร่วมสมัยรุ่นที่ใกล้เคียงกัน เช่น มูรากามิ ฮารูกิ (村上春樹) โยชิโมโตะ บานานะ (吉本ばなな) ทาวาดะ โยโกะ (多和田葉子) อิชิอิ ชินจิ (石井慎二) คิตามูระ คาโอรุ (北村薫) เป็นต้น

เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” เป็นหนึ่งในหนังสือรวมเรื่องสั้นที่ใช้ชื่อว่า *เทพเจ้าหมี* ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1998 โดยสำนักพิมพ์ ชูโอโกรอน ประกอบด้วยเรื่องสั้นจำนวน 9 เรื่อง ที่เขียนด้วยแนวทางการประพันธ์แนวสัจนิยมมหัศจรรย์ ดังต่อไปนี้ 1) 「神様」 เทพเจ้าหมี 2) 「夏休み」 วันหยุดฤดูร้อน 3) 「花野」 พุ่มดอกหญ้า 4) 「河童玉」 หินคัปปะ 5) 「クリスマス」 คริสต์มาส 6) 「星の光は昔の光」 แสงดาวในอดีต 7) 「春立つ」 แรกแย้ม 8) 「離さない」 ไม่พรากจากกัน 9) 「草上の昼食」 อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า เรื่องสั้นเหล่านี้เป็นที่รู้จักกันดีในด้านการนำเสนอเรื่องราวชีวิตประจำวันของผู้คนผูกโยงเข้ากับองค์ประกอบเหนือธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

“เทพเจ้าหมี” เขียนขึ้นในปี 1994 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศญี่ปุ่นอยู่ในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจรอบแรก หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดภาวะฟองสบู่แตกในปี 1991 ก่อนหน้านั้นเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ในทศวรรษที่ 70 และ 80 มีความมั่งคั่งจากการส่งออกสินค้า ได้รับการยอมรับอย่างยั้งจากนานาประเทศ เมื่อฟองสบู่แตกเป็นจุดเริ่มต้นของ “สองทศวรรษที่หายไป” (The Lost 2 Decades) ตั้งแต่ 1990-2010 ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับปัญหาเงินฝืด เงินสกุลเยนมีบทบาทลดลงในสกุลเงินระหว่างประเทศ ภาวะเด็กเกิดน้อยและก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ส่งผลให้การเติบโตทางเศรษฐกิจจะลดตัว อีกทั้งยังประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ฮันชินอวาจิ และภัยจากมนุษย์ เช่น การสังหารหมู่ด้วยแก๊สซารินในปี 1995 ภายใต้วิถีสังคมแบบใหม่ ทำให้วัฒนธรรมย่อยเกิดขึ้น นอกจากนี้ยังมีความเหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น และผู้คนจำนวนมากอยู่ในภาวะโดดเดี่ยว

“หมี” ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” มาจากพื้นที่อื่น เลื่อมใสวัฒนธรรมญี่ปุ่นแบบโบราณ และยังคงพยายามรักษาดั้งเดิมประเพณีแบบญี่ปุ่นโบราณไว้อย่างดี เช่น ยึดถือมารยาทเมื่อเป็นผู้พักอาศัยใหม่ ต้องไปทักทายแนะนำ

ตัวกับคนในชั้นเดียวกัน ต้องแจกเส้นโซบะย้ายบ้าน (อิโกชิโซบะ) และภาษาที่ใช้คือภาษาสุภาพแบบชาวญี่ปุ่นสมัยก่อน พฤติกรรมต่าง ๆ ตอนไปปิกนิกกับ “ฉัน” ก็แสดงความเอื้ออาทรแบบที่มีในสังคมญี่ปุ่นโบราณ และยังมีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าหมี แสดงถึงความผูกพันกับธรรมชาติและจิตวิญญาณแบบญี่ปุ่น วิถีเทพเจ้าในธรรมชาติของชาวญี่ปุ่น เมื่อหมีต้องมาอยู่ในสังคมปัจจุบัน สามารถคิดว่า เขาคือความแปลกแยก แต่มีรูปภาพแปลกประหลาดระหว่างคนกับหมีที่เกิดขึ้น อาจเป็นการสื่อให้มนุษย์เปิดโอกาสเปิดรับผู้ที่ไม่ใช่พวกเรา และการถูกคัดเลือกเป็นเรื่องสั้นคัตสึระให้นักเรียนชั้นมัธยมอ่าน น่าจะมีเหตุผลส่วนหนึ่งเพื่อให้เยาวชนเปิดรับและเข้าใจผู้คนต่างวัฒนธรรมที่เข้ามาในญี่ปุ่น

ผู้เขียนใช้แนวการเขียนเรื่อง “เทพเจ้าหมี” แบบสังคมนิยมมหัศจรรย์ โดยที่หมีเป็นตัวแทนของความแปลกแยก (Alienation) ซึ่งเกิดขึ้นมากในสังคม ผลการวิจัยเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับงานประพันธ์ของคาวากามิ อิโรมิ เนื่องจากในปัจจุบันชาวไทยยังรู้จักงานเขียนของ คาวากามิ อิโรมิ ค่อนข้างน้อย ทั้ง ๆ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล ซึ่งจะ เป็นข้อมูลด้านวรรณกรรมญี่ปุ่นในศาสตร์ญี่ปุ่นศึกษา

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารร่วมกับการใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้อง และนำเสนอผลการวิเคราะห์ด้วยวิธีการพรรณนา

2.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วิเคราะห์เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” ประเด็นเรื่องความแปลกแยกในบริบทของภาษา สังคม และวัฒนธรรมที่ถูกนำเสนอโดยผ่านการประพันธ์แนวสังคมนิยมมหัศจรรย์

เพื่อให้การวิจัยมีความลุ่มลึกขึ้น ผู้วิจัยนำเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” มาวิเคราะห์ร่วมด้วย ซึ่งผลงานเรื่องนี้เป็นส่วนต่อจากเรื่อง “เทพเจ้าหมี” และยังถูกบรรจุอยู่ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *เทพเจ้าหมี* เล่มเดียวกัน

2.2 ขอบเขตของการวิจัย

1. เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” (หมายถึงเรื่องสั้นชื่อ “เทพเจ้าหมี”) เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1994 และเรื่องสั้น “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” เขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1998 โดย คาวากามิ อิโรมิ ในหนังสือรวมเรื่องสั้น *เทพเจ้าหมี* สำนักพิมพ์ชูโอโกรน พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1998 พิมพ์ครั้งที่ 27 ค.ศ. 2021

2. ประเด็นเรื่องความแปลกแยก วิเคราะห์ตัวบทในบริบทของการใช้ภาษา สังคม วัฒนธรรมญี่ปุ่น บทความนี้ใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาญี่ปุ่นของราชบัณฑิตยสภา พ.ศ. 2561 และใช้ลำดับการเรียกชื่อชาวญี่ปุ่นแบบนามสกุล-ชื่อ

3. แนวคิดที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์ (Magical realism)

ลักษณะการประพันธ์เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” เป็นแนวสังคมนิยมมหัศจรรย์ ชูคักดี ภัทกุลวนิชย์ (2559) กล่าวว่า “หัวใจสำคัญของวรรณกรรมสังคมนิยมมหัศจรรย์นั้น คือการที่โลกสองประเภท คือโลกแห่งความเป็นจริงและโลกแห่งความมหัศจรรย์ดำรงอยู่คู่กันและดำเนินไปภายใต้ตรรกะชุดเดียวกันจนในท้ายที่สุดเราไม่สามารถจำแนกได้ว่าอะไรคือ “ความเป็นจริง” และอะไรคือ “ความมหัศจรรย์”” (p.5) ในด้านความนิยมวรรณกรรมแนวนี้ชูคักดี ยังกล่าวอีกว่า “ในบรรดาวรรณกรรมร่วมสมัยประเภทต่าง ๆ ด้วยกันแล้ว วรรณกรรมแนวสังคมนิยมมหัศจรรย์ (magical realism) เป็นแนวที่ได้รับการพูดถึงมากเป็นพิเศษ และได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในแทบทุกมุมโลก” (p.3)

นอกจากนี้ยังได้กล่าวอ้างอิงถึงคำพูดของนักเขียนละตินอเมริกาซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมแนวสัจนิยมดังนี้

วัฒนธรรมและสังคมแทบทุกมุมโลกล้วนมีปรากฏการณ์ที่สามารถเรียกอย่างหลวม ๆ ว่า ความเป็นจริงอันมหัศจรรย์ทั้งสิ้น ดังที่อาเบล อาเอนเต นักเขียนหญิงชาวชิลีผู้โด่งดังจากนวนิยายสัจนิยมมหัศจรรย์เรื่อง *The House of the Spirits* เคยให้สัมภาษณ์ไว้ว่า "สัจนิยมมหัศจรรย์ คือกลวิธีทางวรรณศิลป์ หรือวิธมองโลกที่เปิดพื้นที่ให้กับพลังอันมองไม่เห็น ที่มีส่วนขับเคลื่อนโลกใบนี้ ไม่ว่าจะเป็น ความฝัน ตำนาน เทพปกรณัม อารมณ์ แรงปรารถนา ประวัติศาสตร์ พลังเหล่านี้จะปรากฏให้เห็น ผ่านมิติที่ดูไร้เหตุผลและอธิบายไม่ได้ ในงานสัจนิยมมหัศจรรย์ สัจนิยมมหัศจรรย์มีในทุกที่ทั่วโลก เพราะมันคือความสามารถที่จะเห็นและเขียนเกี่ยวกับทุกมิติของความเป็นจริง" (Allende Isabel, 1991, อ้างถึงใน ชูศักดิ์, 2557, p.12)

กล่าวได้ว่าเรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” ใช้แนวทางการประพันธ์แนวสัจนิยมมหัศจรรย์ เนื่องจากมีองค์ประกอบสอดคล้องกับลักษณะของวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์

3.2 สัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมญี่ปุ่น

ในแวดวงวรรณกรรมและวิชาการวรรณกรรมของญี่ปุ่นเรียกสัจนิยมมหัศจรรย์ว่า 魔術的リアリズム หรือ マジックリアリズム หรือที่ใช้ 幻想的リアリズム、魔法的現実主義 ก็มีสัจนิยมมหัศจรรย์ในวรรณกรรมญี่ปุ่นแสดงแง่มุมน่าสนใจและลึกซึ้ง แม้ว่าสัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่นอาจไม่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางและสามารถเป็นตัวแทนในประเภทวรรณกรรมนี้มากนักเมื่อเทียบกับวรรณกรรมละตินอเมริกา แต่สัจนิยมมหัศจรรย์ก็ฝังรากลึกอยู่ในผลงานของนักเขียนญี่ปุ่นร่วมสมัยและวรรณกรรมคลาสสิกหลายคน นักเขียนเหล่านี้มักผสมผสานความธรรมดาเข้ากับพิเศษ โดยดึงเอามรดกทางวัฒนธรรม ตำนาน และปัญหาสังคมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นมาสร้างเรื่องราวที่ก้าวข้ามขอบเขตของความเป็นจริงให้อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ของสากล

ลักษณะสำคัญของสัจนิยมมหัศจรรย์ในนวนิยายญี่ปุ่น

1) เป็นการผสมผสานระหว่างประเพณีและความทันสมัย สัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่นมักจะกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างประเพณีโบราณของญี่ปุ่นและสังคมสมัยใหม่ที่ก้าวหน้าทางเทคโนโลยี องค์ประกอบเหนือธรรมชาติหรือจินตนาการมักจะทำหน้าที่เน้นความขัดแย้งนี้ แสดงให้เห็นว่าอดีตยังคงมีอิทธิพลต่อปัจจุบันอย่างไร

2) เป็นการผสมผสานระหว่างนิทานพื้นบ้านและตำนาน สัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่นมักจะรวมเอาองค์ประกอบจากนิทานพื้นบ้านในท้องถิ่น เช่นเดียวกับวรรณกรรมไทย ความเชื่อของศาสนาชินโต และคำสอนของพุทธศาสนา โยไก (วิญญาณและปีศาจ) คาไม (เทพเจ้า) และสิ่งมีชีวิตในตำนานอื่น ๆ มักถูกพรรณนาว่าเป็นส่วนหนึ่งของโลกในชีวิตประจำวัน

3) แสดงความลึกซึ้งและคลุมเครือ สัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่นมักมีลักษณะลึกลับ ขอบเขตระหว่างสิ่งที่เป็จริงและสิ่งที่วิเศษไม่ชัดเจน ทำให้ผู้อ่านตั้งคำถามว่าอะไรคือความจริงและอะไรคือสิ่งที่จินตนาการขึ้น ความคลุมเครือนี้ทำให้สามารถตีความได้หลายแบบและทำให้เรื่องราวมีความเข้มข้นและซับซ้อน

4) แสดงอัตลักษณ์และความแปลกแยก ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ ความแปลกแยก และการค้นหาความหมายเป็นประเด็นที่มักจะพบในวรรณกรรมแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่น องค์ประกอบที่เหนือจริงมักใช้เป็นอุปมาอุปไมยสำหรับการต่อสู้ภายในและปัญหาสังคมที่ตัวละครเผชิญ นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างญี่ปุ่นแบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ ที่ก่อให้เกิดปัญหาที่ซับซ้อนหลากหลาย ยังเป็นธีมที่ปรากฏในผลงานวรรณกรรมสัจนิยมมหัศจรรย์เป็นจำนวนมาก โดยมักเน้นถึงความรู้สึกแปลกแยกของปัจเจกในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

5) สร้างบรรยากาศเหมือนฝันและเหนือจริง นวนิยายสัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งมีลักษณะของการสร้างบรรยากาศเหมือนฝันหรือเหนือจริง ซึ่งเวลาและพื้นที่นั้นลื่นไหล และบิดเบือนความจริง

6) สร้างฉากที่สมจริง ในการสร้างฉากแนวสัจนิยมมหัศจรรย์จะไม่ใช้โลกแฟนตาซีหรือโลกเหนือจริง โลกของเรื่องราวในนวนิยายที่เกิดขึ้นที่มักจะอิงจากความเป็นจริง โดยมีคำอธิบายโดยละเอียดเกี่ยวกับฉาก ประเพณี และวิถีปฏิบัติในโลกแห่งความเป็นจริง กล่าวได้ว่าในด้านของฉากจะเป็นสัจนิยม

เฮมสต็อค (2018) กล่าวว่า สัจนิยมมหัศจรรย์เป็นตัวแทนและเอาชนะปัญหาด้วยการนำเสนอความเป็นจริงที่หลากหลายและใช้เรื่องเล่าที่ยุ่งเหยิง ผู้เขียนนำเสนอความเป็นจริงว่าเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกัน โดยมีก็จะมีคามมืดแฝงอยู่ในการเล่า สัจนิยมมหัศจรรย์ช่วยให้ตัวละครที่ประสบกับผลทางจิตใจสามารถเข้าใจเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขา บรรพบุรุษของพวกเขา และแม้แต่สังคมโดยรวม องค์ประกอบของนิยายวิทยาศาสตร์และจินตนาการ ความฝันที่สอดแทรกอยู่ในเรื่องเล่าล้วนเป็นลักษณะของสัจนิยมมหัศจรรย์

สรุปได้ว่าในบริบทของวรรณกรรมญี่ปุ่น สัจนิยมมหัศจรรย์มักจะเชื่อมโยงกับประเพณีในแง่ของจิตวิญญาณและความเหนือธรรมชาติที่ยังรากลึกในวัฒนธรรมญี่ปุ่น เช่น ความเชื่อในศาสนาชินโต นิทานพื้นบ้าน และแนวคิดเรื่องวิญญาณนิยม สัจนิยมมหัศจรรย์ของญี่ปุ่นมักจะแสดงประเด็นเรื่องของความทรงจำ ประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และการผสมผสานระหว่างอดีตและปัจจุบัน สัจนิยมมหัศจรรย์วิจารณ์และตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับปัญหาสังคม การเมือง การปกครอง ค่านิยม ปรัชญาต่าง ๆ ที่ผู้คนยึดมั่น

3.3 สัจนิยมมหัศจรรย์ในงานประพันธ์ของคาวากามิ ฮิโรมิ

คาวากามิ ฮิโรมิ ได้รับการกล่าวขานถึงในด้านลักษณะของแนวการประพันธ์ที่ทำลายขอบเขตการเล่าเรื่องแบบเดิม ๆ และเนื้อเรื่องที่บรรยายสภาพจิตใจของมนุษย์ในปัจจุบันอย่างลึกซึ้ง เป็นนักเขียนสตรีร่วมสมัยที่โดดเด่น ผู้หนึ่งที่มีผลงานเป็นที่รู้จักทั้งในญี่ปุ่นและต่างประเทศเช่นเดียวกับโองาวะ โยโกะ (小川洋子) สึชิมะ ยูโกะ (津島佑子) ทาวาตะ โยโกะ เอคุนิ คาโอริ (江國香織) คิริโนะ นัตสึโอะ (桐野夏生) โจโนะ โยริโกะ (笙野頼子) โยชิโมโตะ บานานะ มูราตะ ซายากะ (村田沙耶香) เป็นต้น การผสมผสานความสมจริงอันมหัศจรรย์ของคาวากามิได้ดึงดูดผู้อ่านทั่วโลกให้เข้าสู่โลกที่ความธรรมดาและความพิเศษผสมผสานกันอย่างลงตัว

1) การผสมผสานระหว่างโลกปกติและความมหัศจรรย์

แนวทางสัจนิยมมหัศจรรย์ของคาวากามินั้นโดดเด่นด้วยการที่ตัวละครปรากฏตัวแบบธรรมดา อีกทั้งการเล่าเรื่องแทนที่จะอาศัยองค์ประกอบที่อัจฉริยะอย่างเปิดเผย กลับผสมผสานเรื่องราวด้วยความประหลาดใจที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของตัวละคร เช่น *กระเป๋าคูของคุมครู* และ *ร้านขายของเก่ามากาโนะ* (『古道具中野商店』) ฉากที่ดูเหมือนธรรมดา ๆ จะกลายเป็นประตูล่ออาณาจักรที่มีขอบเขตระหว่างความเป็นจริงและภาพเบลอในจินตนาการ

คาวากามิกล่าวว่าเธอชอบงานเขียนของ ทาวาตะ โยโกะ และ มูราตะ ซายากะ งานเขียนของนักเขียนสตรีทั้งสองตั้งข้อสงสัยต่อบรรทัดฐานของสังคม การตั้งข้อสงสัยถือเป็นสิ่งสำคัญ งานของทาวาตะ โยโกะที่ชอบคือ *คุมครูหมาเขยขั้ว* (『犬の婿入り』) และเรื่อง *มนุษย์ร้านสะดวกซื้อ* (『コンビニ人間』) ของมูราตะ ซายากะ (2021) ซึ่งนักเขียนสตรีทั้งสองนี้มีแนวทางการประพันธ์แบบสัจนิยมมหัศจรรย์เช่นกัน

2) แนวทางการประพันธ์

จุดเด่นประการหนึ่งของสัจนิยมมหัศจรรย์ของคาวากามิคือ ความสามารถในการทำลายรูปแบบการเล่าเรื่องแบบดั้งเดิม แทนที่จะยึดติดกับโครงสร้างการเล่าเรื่องเชิงเส้น คาวากามิใช้แนวทางที่ลื่นไหลมากขึ้น ซึ่งช่วยให้การเล่าเรื่องถูกเปิดเผยในรูปแบบที่ไม่คาดคิด ความคลุมเครือและความไม่แน่นอนนี้เพิ่มความลึกให้กับงานประพันธ์ โดยผู้อ่านมีส่วนร่วมในการตีความเรื่องราวเหล่านั้นผ่านมุมมองของตนเอง

คาวากามิ (2021 a) กล่าวว่า ในตอนที่เขียนไม่ได้กำหนดว่าอะไรแทนอะไร การวางแผน กำหนดสิ่งต่าง ๆ ที่เข้มงวดเกินไปจะทำให้เขียนไม่ได้ ผู้อ่าน นักวิชาการ นักวิพากษ์ จะสรุปให้เอง ถ้าอะไร ๆ เป็นไปตามกำหนดชีวิตก็จะไม่น่าสนใจ

หัวใจสำคัญของสัจนิยมมหัศจรรย์ของคาวากามิ คือความเข้าใจต่อประสบการณ์ของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ถ่ายทอดแง่มุมสากลของสภาพมนุษย์ บางเรื่องแฝงการเสียดสีผ่านตัวละครที่สร้างขึ้นอย่างพิถีพิถัน และการแสดงภาพชีวิตประจำวันอย่างละเอียด ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายความซับซ้อนของความสัมพันธ์ของตัวละคร หรือช่วงเวลาแห่งความสุขและความเศร้าที่เกิดขึ้นชั่วขณะ งานเขียนของคาวากามิสร้างความประทับใจให้ผู้อ่าน มิได้จำกัดอยู่เฉพาะในสังคมญี่ปุ่น แต่สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกพื้นที่โดยไม่มีข้อจำกัดด้านพรมแดน เนื่องจากเป็นความมหัศจรรย์ จึงไม่น่าแปลกใจที่นวนิยายและเรื่องสั้นของคาวากามิจะได้รับความนิยมในระดับสากล และมีผู้ติดตามผลงานจำนวนมากโดยเฉพาะผู้อ่านสตรี

3) ลักษณะเด่นของเนื้อหาในงานประพันธ์ของคาวากามิ อิโรมิ

สัญลักษณ์และลัทธิเหนือจริง (Surrealism)

หัวใจสำคัญของสัจนิยมมหัศจรรย์ของคาวากามิคือ การใช้สัญลักษณ์และความเหนือจริงเพื่อถ่ายทอดความจริงที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับสภาพของมนุษย์ เขียนโดยใช้ธีมของความรัก ความเหงา กาลเวลาที่ผ่านไปและความรู้สึกเจ็บปวด ผ่านภาพที่ชวนระทึกใจและฉากเหมือนฝัน *บันทึกของคืนอันแสนสั้น* (『惜夜記』(あたらよき)) เป็นหนังสือรวมเรื่องสั้นเหนือจริงที่คาวากามินำผู้อ่านเข้าสู่โลกที่ความธรรมดาแน่นเต็มไปด้วยความหมายหลายชั้นและท้าทายให้เผชิญหน้ากับความลึกลับของการดำรงอยู่

เคารพธรรมชาติและวัฏจักรของชีวิต

คาวากามิ (2021 b) ให้สัมภาษณ์ในโอกาสที่งานถูกแปลเป็นภาษาเดนมาร์ก โดยกล่าวถึงงานในยุคแรกเมื่อ 25 ปีก่อน ในยุคนั้นมีเส้นแบ่งระหว่างจริง real (現実) และ ไม่จริง not real (非現実) “เทพเจ้าหมี” เป็นงานเปิดตัวที่ได้รับการกล่าวขวัญของคาวากามิ อิโรมิ เธอกล่าวว่าเรื่องเรียบง่าย หมีที่ย้ายมาอยู่ห้องเช่าถัดไป 3 ห้อง โผล่มากะทันหัน ขวนขวายนอกไปเดินเล่นที่ริมแม่น้ำ และเสริมว่างานประพันธ์ของเธอไม่เคยเปลี่ยนธีม คือ ฉันคืออะไร พวกเราคืออะไร ปัจจุบันในช่วงเวลาที่ทั่วโลกเผชิญหน้ากับโควิด โลกเปลี่ยนไปมาก เส้นแบ่งของสิ่งต่าง ๆ ไม่ชัดเจนเหมือนในอดีตอะไรที่เคยเกิดซ้ำ ๆ เป็นประจำ ก็อาจจะไม่เกิดขึ้นอีกต่อไป คนได้สัมผัสความไม่แน่นอน เธอกล่าวว่าในสังคมญี่ปุ่นเดิม คนตายที่บ้าน แต่ปัจจุบันตายที่โรงพยาบาล ตั้งแต่ในราวทศวรรษ 60 ความตายถูกทำให้ห่างเหินจากชีวิต เราตัดความตายออกจากชีวิต เอาไปไว้ที่อื่น ซึ่งอันที่จริงความตายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความตายถูกทำให้เป็นสิ่งแปลกปลอม สกปรก ความตายมาเยือนเราได้ทุกเมื่อ แต่เมื่อคนมองไม่เห็นความตาย ก็ลืมไปว่ามันจะเกิดขึ้นไม่ยากเห็น ไม่อยากเอาไวใกล้ตัว คาวากามิกล่าวว่าเธอไม่ได้นับถือศาสนาใด จึงไม่ได้มีแนวคิดเกี่ยวกับความตายตามแบบของศาสนา แต่เธอคิดว่าความตายเป็นเรื่องใกล้ตัว โควิดทำให้พวกเราคิดถึงเรื่องความตายเป็นเรื่องเตือนใจ โควิด (ธรรมชาติ) เตือนเรา

ความเป็นอนิจจัง (無常観)

คาวากามิ (2022) มีความเชื่อเรื่องอนิจจัง ถึงแม้ว่าจะบอกว่าตนเองไม่ได้นับถือศาสนาใด หากแต่เชื่อในเรื่องของธรรมชาติที่แสดงถึงความไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง การเวียนว่ายตายเกิด และกล่าวว่าชีวิตคนนั้นก็เป็นเรื่องธรรมชาติด้วย เธอกล่าวว่าเซลล์ในร่างกายเปลี่ยนแปลงเสมอ หัวใจก็เปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ตัวเราก็เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ และงานประพันธ์ของตนเองก็ไม่กำหนดอะไรชัดเจน ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว (無節操)

สิ่งมีชีวิตอื่น (異類)

ในนิทานปรัมปราของญี่ปุ่นมีเรื่องการแต่งงานข้ามสายพันธุ์ (異類婚姻譚) เช่น เรื่องนกกระเรียนตอบแทน

บุญคุณ และเรื่องอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก คนญี่ปุ่นคุ้นเคยกับเรื่องราวลักษณะนี้ ความากิมิกล่าวว่า “ฉัน” ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” ไม่มีเพศ เธอต่อต้านการละเมิดทางเพศซึ่งในยุคนั้นมีการละเมิดทางเพศ (セクハラ) เกิดขึ้นบ่อย คนยังดูถูกเพศหญิง นักเขียนหญิง มีถ้อยคำที่แบ่งแยกต่าง ๆ นานา สมัยนี้ไม่ค่อยมี ความากิมิเคารพในความแตกต่าง ความหลากหลาย การไม่แบ่งแยก ความทัดเทียมกันของสิ่งมีชีวิต จึงเขียนนวนิยายจำนวนมากที่มนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นมาปะทะสังสรรค์กันอย่างลงตัวด้วยกลวิธีการเขียนแนวสังคมนิยมหัตถ์กรรม และความากิมิกล่าวว่าเธอชอบงานเขียนของ อิชิมิ เคียวกะ (泉鏡花, 1873-1939) นักเขียนรุ่นใหญ่ในยุควรรณกรรมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นซึ่งได้รับการกล่าวขานว่าเป็นผู้บุกเบิกการเขียนนวนิยายแนวแฟนตาซีของญี่ปุ่น

3.4 แนวคิดเรื่องความแปลกแยก (Alienation)

เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” มีจุดเด่นที่การปะทะสังสรรค์ระหว่างตัวละครที่มีความแตกต่างกันมากคือมนุษย์และหมี โดยที่เรื่องราวดำเนินอย่างกลมกลืนโดยที่หมีกระทำอย่างมนุษย์อย่างไรก็ตาม เมื่อมีบุคคลที่สามเข้ามา ทำให้ภาพของความแปลกแยกของหมีในสังคมมนุษย์ชัดเจนขึ้น มีการตีความถึงความเป็นอื่นของหมีในการวิเคราะหวัตรณกรรมเรื่องนี้ว่าเป็นตัวแทนของความแปลกแยกต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม อย่างไรก็ตามขอกล่าวถึงความแปลกแยกโดยย่อต่อไปนี้

สาคร สมเสริฐ (2556) ได้สรุปเกี่ยวกับความแปลกแยก และประเภทของความแปลกแยกไว้ 4 ประเภท ว่าความแปลกแยก หมายถึง ภาวะที่มนุษย์แยกออกห่างจากความเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงที่มีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ ความแปลกแยกเป็นเรื่องที่ได้รับการถกเถียงมากในสังคมร่วมสมัย โดยมีแนวความคิดหลากหลายที่อธิบายและเกี่ยวข้องกับความแปลกแยก โดยกลุ่มหนึ่งมองว่า ความแปลกแยกเป็นปรากฏการณ์ของสังคมเมืองอุตสาหกรรมและบางกลุ่มมองว่าความแปลกแยกเป็นปรากฏการณ์ของสังคมมนุษย์ที่ครอบจักรวาลไม่เปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา และบางกลุ่มให้ความสำคัญกับรายละเอียดของแนวคิดความแปลกแยก ในแง่ที่เกี่ยวข้องกับเทววิทยาทางการเมืองหรือบางกลุ่มก็มองความแปลกแยกเป็นอุปกรณ์ที่หยิบใช้สอยง่ายเมื่อต้องการเครื่องมือช่วยในการเข้าใจมนุษย์และสังคมของมนุษย์ ความแปลกแยกแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1) ความแปลกแยกจากตัวเอง เป็นภาวะที่มนุษย์แยกออกห่างจากความเป็นธรรมชาติของตัวเอง หากแต่ต้องแสวงหาสิ่งอื่น ๆ ที่อยู่นอกตัวมานิยามความเป็นตัวเอง โดยพฤติกรรมดังกล่าวจะแสดงออกในลักษณะการแสวงหาความสุขให้กับตัวเองจากสิ่งภายนอกอยู่ตลอดเวลา

2) ความแปลกแยกจากการงาน เป็นภาวะที่มนุษย์แยกจากความเป็นธรรมชาติในการงาน บริษัทามาร์กซ์ได้แสดงความแปลกแยกหรือสภาพลดความเป็นมนุษย์

3) ความแปลกแยกจากสังคมวัฒนธรรม เป็นภาวะที่มนุษย์แยกออกห่างจากความเป็นธรรมชาติของสังคมและวัฒนธรรม เพราะโดยธรรมชาติของสังคมและวัฒนธรรมแล้ว มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ร่วมกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของสมาชิกสังคมอันเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันจึงจะทำให้มนุษย์สามารถอยู่รอดปลอดภัยได้ และเป็นสุข

4) ความแปลกแยกจากธรรมชาติแวดล้อม เป็นภาวะที่มนุษย์แยกออกห่างจากความเป็นธรรมชาติของธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์คิดว่าตนเองเป็นคนละส่วนกับธรรมชาติ แต่โดยเนื้อแท้แล้วความจริงของธรรมชาติ สรรพสิ่งเป็นการโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน (The Same Oneness) มนุษย์ทุกคน สัตว์ทุกตัว ต้นไม้ทุกต้น แร่ธาตุ สสาร และดาวทุกดวงในจักรวาล มาจากสภาวะหนึ่งเดียวกัน การพัฒนาและใช้เทคโนโลยีในฐานะที่เป็นเครื่องมือของมนุษย์ในการควบคุมธรรมชาติและอยู่เหนือธรรมชาตินี้เองได้นำมาสู่ความห่างเหินและแยกมนุษย์ออกห่างจากธรรมชาติ

อาจกล่าวได้ว่า “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” ในระบบทุนนิยมปัจจุบันได้มีส่วนให้เกิดความแปลกแยกของมนุษย์

ในสังคมสมัยใหม่ขึ้นไม่มากนักน้อย มูลเหตุสำคัญของปัญหาความแปลกแยกเกิดจากการที่มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ปราศจากความเข้าใจในความเป็นธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์อย่างลึกซึ้ง

4. บทวิเคราะห์

4.1 วิเคราะห์ตัวบท จาก “เทพเจ้าหมี” ถึง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า”

1) โครงเรื่อง

เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” เป็นการสร้างความสัมพันธ์ครั้งแรกระหว่าง “หมี” และ “ฉันทน์” ไปปิกนิกที่ริมแม่น้ำ เริ่มทำความรู้จักกัน และใช้เวลาอันดีร่วมกันสนทนาและรับประทานอาหาร “หมี” ดูเล่ไถ่ถามความรู้สึกของ “ฉันทน์” ตลอดการเดินทาง จากลาด้วยการกอด และได้รับพรจากเทพเจ้าหมีตามคำอธิษฐานของหมี เรื่องจบลงที่ “ฉันทน์” ลงความเห็นว่าเป็นวันที่ดีวันหนึ่ง

เรื่องสั้น “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” เริ่มต้นด้วยการไปปิกนิกกันอีก หลังจากที่ “หมี” กลับมาจากการไปเยี่ยมบ้านเกิด ครั่งนี้ “หมี” เล่าความลำบากในการใช้ชีวิตในสังคมมนุษย์ให้ฟัง ทั้งคู่เดินไปอีกทาง ที่ไม่ใช่แม่น้ำ เป็นเนินหญ้า มีการแลกเปลี่ยนสนทนาและรับประทานอาหารร่วมกัน ในครั้งนี้ “หมี” ทำอาหารนำรับประทานมากมายเป็นอาหารแบบตะวันตกเช่นเคย และแจ้งกับ “ฉันทน์” ว่าจะกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านเกิดอย่างถาวร และจะไม่กลับมาที่นี่อีก “ฉันทน์” ใจหาย ในตอนนั้นอากาศเปลี่ยน ฝนตกฟ้าร้องฟ้าผ่า ฉันทน์กลัวแต่หมีปกป้อง “ฉันทน์” เช่นเคย ครั่งนี้ไม่มีการกอดลา “หมี” กลับบ้านเดิมและเขียนจดหมายมาเล่าชีวิตแบบสัตว์ป่าว่ามีความสุข “ฉันทน์” เขียนจดหมายตอบแต่ไม่รู้ที่อยู่สำหรับการส่ง จึงเก็บไว้ในลิ้นชัก ในคืนนั้นฉันทน์ร้องไห้

เมื่อเปรียบเทียบเรื่อง “เทพเจ้าหมี” กับ “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” จะเห็นได้ว่าบรรยากาศของเรื่องแตกต่างกันมาก เรื่องแรกอบอุ่นและเป็นการสร้างมิตรภาพท่ามกลางความแตกต่างของทั้งสองฝ่าย แต่เรื่องที่สองคือการลาจากด้วยสาเหตุของความแตกต่างที่ “หมี” ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมมนุษย์ สิ่งนี้จะเป็นเหตุผลหนึ่งที่เรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” มิได้ถูกคัดเลือกให้เยาวชนอ่านเช่นเรื่อง “เทพเจ้าหมี”

2) ตัวละครเอก “หมี”

“หมี” ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” ที่เต็มไปด้วยความกระตือรือร้นที่จะสร้างมิตรภาพ เครื่องคิดในเรื่องการรักษามารยาทแบบญี่ปุ่น ใช้ภาษาโบราณ ใช้ภาษาสุภาพ เมื่อพูดกับ “ฉันทน์” ซึ่งเป็นภาษาที่ต่างระดับกับที่ “ฉันทน์” ใช้กับหมี มีนิสัยเกรงใจ มีบุคลิกภาพเขินอาย ถ่อมตน มีความเอื้ออาทรแบบคนญี่ปุ่นรุ่นเก่า การใช้ภาษาและพฤติกรรมต่าง ๆ ของ “หมี” ทำให้ “ฉันทน์” ลงความเห็นว่าเขาเป็น “หมีหัวโบราณ” อย่างไรก็ตาม ภาพของ “หมี” ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” แสดงถึงความใจดี อบอุ่น ร่าเริง มองโลกในแง่ดี และมีความสุข

“หมี” ในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ยังคงสุภาพและเอื้ออาทรต่อเพื่อนเช่นเดิม แต่ในเรื่องนี้ไม่ร่าเริงเหมือนในเรื่องแรก เครื่องขรึมขึ้นมาก “หมี” เล่าอุปสรรคในการใช้ชีวิตในสังคมมนุษย์ เนื่องจากตัวเองเป็น “หมี” จึงถูกกีดกันหลาย ๆ เรื่อง เช่น การไปโรงเรียน การซื้อรถยนต์ เป็นต้น จะเห็นความเหนื่อยล้า ไม่ร่าเริงเหมือนเรื่องแรกในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” “หมี” แสดงสัญชาตญาณสัตว์ป่าโดยการคำรามสู้กับเสียงฟ้าร้อง สิ่งนี้ทำให้ “ฉันทน์” ตกใจอยู่บ้าง แต่ “หมี” ยังคงสุภาพและปกป้อง “ฉันทน์” เช่นเคย ในจดหมายที่หมีเขียนมาเล่า เล่าถึงชีวิตอิสระที่บ้านเกิด การกินอาหารแบบสัตว์ป่า ไม่ทำอาหารตะวันตกเพราะลืมหืมแล้ว ชีวิตมีความสุข บางครั้งนึกถึงวันที่เคยไปปิกนิกกันครั้งแรก เมื่อได้อ่านข้อความเช่นนี้ ทำให้ “ฉันทน์” สะเทือนใจมาก

ตัวละคร “หมี” ในทั้งสองเรื่องมีความแตกต่างกันเนื่องจากปัญหาความแปลกแยกของตนในสังคมมนุษย์

(สังคมญี่ปุ่น) ที่ทวีความเข้มข้นมากขึ้น ในเรื่องแรกบรรยายให้เห็นอุปสรรคเล็ก ๆ น้อย ๆ ของความแปลกแยก ในกรณีพบชายสามคน แต่ในเรื่องหลัง “หมี” เล่าอุปสรรคต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความท้อแท้ จนต้องยอมจากไป เนื่องจากไม่สามารถดำเนินชีวิตในสังคมนี้ต่อไปได้ “หมี” ไม่สามารถเป็นสมาชิกได้แม้จะใช้ความพยายามอย่างมากก็ตาม

3) จุดพลิกผัน

อุปสรรคที่ปรากฏในเรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” คือการเผชิญหน้าของมนุษย์สามคนกับ “หมี” สามคนเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับ “ฉัน” แต่การปฏิบัติต่อหมีเป็นสิ่งที่เสียมารยาทมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมญี่ปุ่น นอกจากคำพูดที่ไม่มีมารยาทของทั้งสาม ซึ่งคือเด็กชาย และผู้ใหญ่เพศชายอีกสองคน หนึ่งในนั้นเป็นพ่อของเด็กที่พูดต่อหน้า “ฉัน” และ “หมี” แล้ว เด็กชายยังคุกคามด้วยการต่อหมีที่ห้อง โดยชายผู้ใหญ่ทั้งสองคนเพียงแต่ยืนดูแล้วเดินจากไป การกระทำนี้ทำให้ฉันไม่มีคำพูดใด ๆ แม้ “หมี” จะให้อภัยเด็กโดยพูดว่าเด็ก ๆ ก็แบบนี้ ไร้เดียงสา “ฉัน” กลับนิ่งเงียบด้วยความอับอายในความเป็นมนุษย์และเป็นชาวญี่ปุ่นซึ่งไม่เห็นชอบกับมารยาทเช่นนี้ แต่ “หมี” ซึ่งชื่นชมสังคมมนุษย์และพยายามปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของชาวญี่ปุ่นอย่างเคร่งครัดเพราะมีความปรารถนาที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์ (สังคมญี่ปุ่น) ให้ได้ กลับให้อภัยกับการกระทำของเด็กและมารยาทของผู้ใหญ่ทั้งสองคน ทำให้ “ฉัน” เจ็บด้วยความอายและความโกรธที่มีต่อพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งสาม

ในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” การปิกนิกดำเนินไปอย่างราบรื่น มีบทสนทนาของ “ฉัน” ที่เต็มไปด้วยความเห็นใจ “หมี” ผู้ซึ่งต้องเผชิญอุปสรรคหลายประการในการดำรงชีวิตในสังคมมนุษย์ และการใช้ภาษาที่เปลี่ยนไปแบบแสดงความเป็นกันเองมากขึ้นของ “ฉัน” คือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับ “ฉัน” ที่ต้องการสานต่อมิตรภาพกับ “หมี” ให้ยาวนาน จนกระทั่งรับประทานอาหารร่วมกันอย่างสนิทสนม แต่เมื่อรับประทานอาหารเสร็จ กลับเกิดอากาศแปรปรวน ฝนฟ้าคะนอง มีฟ้าร้องฟ้าผ่า และ “หมี” คำรามแสดงสัญชาตญาณสัตว์ป่าต่อธรรมชาติที่น่ากลัว ตรงจุดพลิกผันนี้แสดงให้เห็นความแตกต่างของ “ฉัน” ที่เป็นมนุษย์ กำลังหวาดกลัวปรากฏการณ์ธรรมชาติ ในขณะที่ “หมี” แสดงความแข็งแกร่ง เหตุการณ์นี้เองที่ชี้ให้เห็นว่า “ฉัน” กับ “หมี” มีระยะห่างจากกัน ประกอบกับการแจ้งการลาจากของ “หมี” ที่ให้เหตุผลว่าไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมมนุษย์ได้ คือจุดพลิกผันของเรื่อง

4) ปิดเรื่อง

เรื่อง “เทพเจ้าหมี” “ฉัน” และ “หมี” กลับมาจากปิกนิก พอถึงหน้าห้องพักที่อะพาร์ตเมนต์ “หมี” กล่าวว่าเป็นการเดินเล่นที่ดี อยากมีโอกาสนี้ไปอีก และกล่าวอย่างใจเย็นขณะขอกอดลาตามประเพณีของบ้านเกิด เมื่อ “ฉัน” ไม่ปฏิเสธ ทั้งคู่จึงได้กอดกัน “หมี” ยังคงกล่าวอย่างเอื้ออาทรเรื่อง ปลาแดดเดียวที่เขาทำให้ว่าให้รับประทาน และขอพรให้เทพเจ้าหมีจงสถิตอยู่ที่ “ฉัน” คือนั้น “ฉัน” จดบันทึกเล็กน้อยก่อนนอนพยายามจินตนาการว่าเทพเจ้าหมีมีรูปร่างหน้าตาอย่างไร แต่ก็ไม่สามารถทราบได้ “ฉัน” สรุปลับตัวเองว่าวันนี้เป็นวันที่ดี เรื่องนี้จบลงด้วยความสุข การสร้างสัมพันธ์กับเพื่อนใหม่ที่มีความแตกต่างก่อให้เกิดมิตรภาพและความอบอุ่น

ในขณะที่เรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” หลังจุดพลิกผันของเรื่องที่ได้กล่าวข้างต้น ทั้งคู่ได้เฝ้ามองพระอาทิตย์ตกดินด้วยกัน ไม่มีการโอบกอดเช่นในเรื่องแรก หลายเดือนต่อมา “ฉัน” ได้รับจดหมายจาก “หมี” เป็นจดหมายที่ไม่ได้ระบุที่อยู่ผู้ส่ง ในจดหมายเล่าเรื่องการใช้ชีวิตแบบสัตว์ป่าอย่างมีความสุข การลิ้มวัฒนธรรมแบบมนุษย์ เช่น การปรุงอาหาร และ “หมี” ยังวาดรูปครั้งที่ไปปิกนิกกันครั้งแรกที่ริมแม่น้ำมาด้วย “ฉัน” อ่านจดหมายนี้ 3 รอบ น้ำตาลันเออนึกถึงวันเก่า ๆ ที่ได้ไปปิกนิกด้วยกันและสิ่งที่หมีทำให้ “ฉัน” เขียนจดหมายตอบ พับเก็บในลิ้นชัก เว้นว่างตรงที่อยู่ผู้รับเข้านอนและคิดถึงเทพเจ้าหมีแล้วหลับไป

ความแตกต่างระหว่างในการปิดเรื่องของเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้ คือ เรื่อง “เทพเจ้าหมี” ปิดเรื่องแบบมีความสุข

ในการเริ่มต้นมิตรภาพ ในขณะที่ “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” แม้ปิดฉากลงด้วยการระลึกถึงการใช้เวลาร่วมกัน แต่เป็นการชวนคิดถึงแบบโยเยหา และสิ้นหวัง รวมทั้งจดหมายที่เขียนแสดงความในใจก็ไม่สามารถสื่อไปถึงผู้รับได้ เป็นการสื่อว่าในที่สุด “หมี” ซึ่งเป็นความแปลกแยก หรือคนชายขอบ ชนกลุ่มน้อย ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ และผสมกลมกลืนในสังคมมนุษย์ (สังคมญี่ปุ่น) หรือสังคมหลักได้ อาจด้วยเหตุผลนี้จึงไม่ได้รับคัดเลือกเป็นหนังสืออ่านประกอบในโรงเรียน ให้เยาวชนต่อจากเรื่องแรก

4.2 ความแปลกแยกของ “หมี”

4.2.1 ชาวต่างชาติ

ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” สามารถตีความ “หมี” เป็นความแปลกแยกได้หลายอย่าง หนึ่งในนั้นคือ ชาวต่างชาติในญี่ปุ่น ซึ่งถ้าวิเคราะห์ไปถึงเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” จะกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาเกี่ยวกับ การปรับตัวของชาวต่างชาติให้เข้ากับวัฒนธรรมญี่ปุ่น “หมี” ไขความพยายามอย่างมากที่จะเป็นเหมือนชาวญี่ปุ่น เช่น การใช้ภาษาสุภาพ การรักษาระบบนิยามปฏิบัติแบบชาวญี่ปุ่น (แจกโซบะย้ายบ้าน และโปสต์การ์ด) การรักษามารยาท การเอื้อเฟื้อดูแลแบบโอโมเตนาชิ (คอยดูแลถามไถ่ “ฉัน” ตลอดการไปปิกนิก) สร้างความประทับใจให้กับ “ฉัน” เป็นอย่างยิ่ง แต่ในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ซึ่งถือเป็นภาคจบของเรื่องราวความสัมพันธ์ “หมี” ได้แจ้งกับ “ฉัน” ว่าจะกลับไปบ้านเกิด เพราะว่าเหน็ดเหนื่อยจากการพยายามปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของที่นี่ “ฉัน” อยู่ ซึ่งอาจตีความได้ว่าเป็นประเทศญี่ปุ่น และ “หมี” ยังได้เล่าถึงความยากลำบาก ในการซื้อรถยนต์ การเข้าเรียนทำอาหาร และเรื่องอื่น ๆ ที่ถูกกีดกันไม่ให้ได้สิทธิ์แบบคน ทั้ง ๆ ที่มีศักยภาพไม่แพ้กับคน และกล่าวว่า ไม่สามารถทำให้ตัวเองกลมกลืนกับสังคมของคนได้ ซึ่งสามารถตีความว่าไม่ว่าจะพยายามสักเพียงไร ชาวต่างชาติก็ไม่สามารถเข้าสู่สังคมญี่ปุ่น ไม่สามารถได้รับการยอมรับ

มีการบรรยายการรักษาระบบนิยามญี่ปุ่นโบราณของ “หมี” และประโยคสรุปของฉันที่ว่า เพราะเป็นหมีจึงต้องคอยเกรงใจคนรอบข้าง ประโยคนี้สามารถตีความถึงความระมัดระวังเรื่องมารยาท ขนบธรรมเนียม มีความเกรงใจอ่อนน้อมถ่อมตน ที่ชาวต่างชาติปฏิบัติต่อชาวญี่ปุ่นเนื่องจากเป็นผู้เข้ามาอาศัยในญี่ปุ่น

くまは、雄の成熟したくまで、だからとても大きい。三つ隣の305号室に、つい最近越してきた。ちかごろの引越しには珍しく、引越し蕎麦を同じの住人にふるまい、葉書を十枚ずつ渡してまわっていた。ずいぶん気の遣いようだと思ったが、くまであるから、やはりいろいろとまわりに対する配慮が必要なのだろう。

(「神様」, 2021, p. 9)

เพราะเขาเป็นหมีตัวผู้โตเต็มวัย จึงตัวใหญ่มาก เขาเพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ห้อง 305 ซึ่งอยู่ถัดจากห้องของฉันไปอีกสามห้อง เขาแจกโซบะย้ายบ้านและแจกโปสต์การ์ดให้คนละ 10 ใบ แก่เพื่อนบ้านในชั้นเดียวกัน การปฏิบัติแบบนี้สำหรับการย้ายบ้านสมัยนี้ ไม่ค่อยพบเห็นได้บ่อยนัก ฉันคิดว่าเขาเป็นหมีที่ดูค่อนข้างใส่ใจรายละเอียด หรือว่าเพราะเป็นหมีจึงจำเป็นต้องเกรงใจคนรอบข้างมาก

ในตอนที่ต้องเรียกชื่อกัน “หมี” ขอให้เรียกว่า อานาตะ ที่หมายถึง คุณ หรือ เธอ ในภาษาญี่ปุ่น แต่ขอให้เรียกโดยนึกถึงตัวคันจิ (คืออักษรจีนที่ชาวญี่ปุ่นนำมาใช้ในภาษาญี่ปุ่น) เช่น เกี่ยวกับชื่อของชาวญี่ปุ่นที่เขียนด้วยตัวอักษรคันจิ 近隣にくまが一匹もいないことを確認してから、

「今のところ名はありませんし、僕しかくまがいないのなら今後も名をなのる

必要がない わけですね。呼びかけの言葉としては、貴方が好きですが、ええ、漢字の貴方です、口に出すときに、ひらがなではなく漢字を思い浮かべてくださればいいんですが、まあ、どうぞご自由に何でもお呼びください」

(「神様」, 2021, pp.10-11)

พอแน่ใจดีแล้วว่าในละแวกนี้ไม่มีหมีเลยสักตัว เขาตอบว่า “ตอนนี้ผมยังไม่มีชื่อ ถ้าแถวนี้มีแค่ผมคนเดียวที่เป็นหมี ก็คงไม่จำเป็นต้องเรียกชื่อหรอกครับ ส่วนคำที่เอาไว้อ่านเรียก ผมชอบคำว่า “อานาตะ” ไซ่ครับ อานาตะที่เป็นตัวอักษรคันจิจะครับ เวลาพูดก็ทำให้นึกถึงตัวคันจิแทนฮิรางานะนะครับ แต่เอาเถอะครับ จะเรียกอะไรก็ตามสะดวกเลย”

หลังรับประทานอาหาร “ฉั่น” และ “หมี” กินร่วมกันคนละลูก แต่ “หมี” ยากกินเปลือกส้มด้วย เป็นสัญญาณดั้งเดิมที่ไม่เหมือน “ฉั่น” แสดงถึงความแตกต่าง

食後には各自オレンジを一個ずつ。ゆっくりと食べおわると、くまは、
「もしよろしければオレンジの皮をいただけますか」

と言い、受け取ると、わたしに背を向けて、いそいで皮を食べた。

(「神様」, 2021, p.9)

พอกินกันจนหมด หมีก็พูดขึ้นมาว่า “ถ้าคุณไม่ว่าอะไร ผมขอเปลือกส้มได้ไหมครับ” พอเขา
รับเปลือกส้มไปก็หันหลังให้ฉั่นและกินเปลือกสมนั้นอย่างรวดเร็ว

ตอนท้ายของเรื่องสั้นที่มีการอำลากันหน้าห้องหลังจากกลับกันมาจากปิกนิกแล้ว “หมี” ขออนุญาตถอดอำลา
แสดงถึงวัฒนธรรมที่แตกต่างจากของญี่ปุ่น

「抱擁を交わしていただけますか」

くまは言った。

「親しい人と別れるときの故郷の習慣なのです。もしお嫌ならもちろんいい
のですが」

(「神様」, 2021, p.7)

หมีพูดว่า “ขอกอดหน่อยได้ไหมครับ”

“เป็นประเพณีของบ้านเกิดที่ที่ทำการ เมื่อถึงเวลาต้องลาจากกับเพื่อนสนิทครับ แต่ถ้าคุณ
ไม่ชอบก็ไม่ใช่ไรครับ”

ตอนจากลา “หมี” ขอให้เทพเจ้าหมีคุ้มครอง “ฉั่น” การขอให้เทพเจ้าหรือพระเจ้าในวัฒนธรรมของตนเอง
คุ้มครองตอนกล่าวอำลา ก็เป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมที่ไม่ใช่ของญี่ปุ่น

「今日はほんとうに楽しかったです。遠くへ旅行して帰ってきたような気
持ちです。熊の神様のお恵みがあなたの上にも降り注ぎますように。」

(「神様」, 2021, pp.17-18)

“วันนี้สนุกจริง ๆ รู้สึกเหมือนได้กลับมาจากเที่ยวที่ไกล ๆ เลยครับ ขอให้พรจากเทพเจ้าหมี
จงสถิตอยู่กับคุณด้วย”

ตัวอย่างประโยคที่แสดงความแปลกแยกของ “หมี” ใน “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ในตอนที่หมีเล่าเรื่อง การขับรถกลับไปบ้านเกิด โดยเพื่อนให้รถมา ต่อมาเขาตัดสินใจจะซื้อรถไว้ใช้เองจึงติดต่อไปที่ร้านขายรถมือสอง

車を買おうかバイクを買おうか迷ったすえ中古車売買の雑誌を見ていく
つかの店電話したが、くまだとわかるとどの店も態度がひややかになったと
いう...

(「草上の昼食」, 2021, p.177)

กำลังตัดสินใจว่าจะซื้อรถยนต์หรือมอเตอร์ไซค์ดี พออ่านเรื่องซื้อขายรถยนต์มือสองจากนิตยสาร
แล้วลองโทรไปหลายร้าน แต่เมื่อร้านเหล่านั้นรู้ว่าเป็นหมีก็มีท่าทีเย็นชา

ตอนที่ “ฉันท” ถามเรื่องการทำอาหาร เนื่องจากหมีทำอาหารตะวันตกได้เก่งและหลากหลายมาก ทั้งที่บรรยาย
อาหารต่าง ๆ ไว้ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” และเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า”

お料理はどこで。

「自己流です」

上手。

「今まで何でも自己流でしたから。学校に入るのも難しいですし」

ああ。

くまであるのならなるほど学校には入りにくかったのかもしれない。

学校ばかりで はない、難儀なことは多からう。

(「草上の昼食」, 2021, p.180)

เรียนทำอาหารมาจากไหน

“ฝึกเองครับ”

เก่งจัง

“จนถึงตอนนี้ผมทำทุกอย่างด้วยตัวเองมาตลอด การเข้าเรียนในโรงเรียนเป็นเรื่องยุ่งยากครับ”

อ้อ

การเข้าโรงเรียนคงเป็นเรื่องยากสำหรับหมี ไม่ใช่แค่ที่โรงเรียนเท่านั้น คงมีอีกหลายเรื่อง
ที่ยุ่งยาก

ในตอนที่ “หมี” บอกว่าวันนี้จะบอกลาเพื่อกลับไปอยู่บ้านอย่างถาวร

でも、どうして。

訊ねると、くまではてのひらをわたしの背から離し、足を投げ出した姿勢のまま
でしばらく沈黙した。蟻が何匹かくまの足を這いのぼっていたが、くまは気が
ついていないようだった。気がつかないまま、何か考えこんでいる。雲が少し
切れ、再び日が射しはじめた。

「結局馴染みきれなかったんでしょう」目を細めて、くまは答えた。

(「草上の昼食」, 2021, pp.183-184)

ทำไมถึงจะกลับบ้านล่ะ

เมื่อฉันทถามเขา เขาก็เอาฝ่ามือออกจากหลังของฉันทและนั่งเงียบอยู่ครู่หนึ่งโดยเหยียดขา

ออกไปตามตัวกลานไปตามขาของหมี แต่ดูเหมือนหมีจะไม่สังเกตเห็น เขากำลังคิดอะไรบางอย่าง โดยไม่รู้ตัว เมฆแยกตัวเล็กน้อยและดวงอาทิตย์ก็เริ่มส่องแสงอีกครั้ง

“ผมคงไม่สามารถเข้ากับที่นี่ได้” หมีตอบพร้อมหรีดาลง

ในตอน that “หมี” ลืมตัวไม่ได้ควบคุมตัวเองตามมารยาทแบบมนุษย์ ก็จะใช้สัญชาตญาณเดิม ทั้งในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” ที่หันหลังให้ฉัน เพื่อกินเปลือกส้ม เพราะกลัวฉันจะเป็นวิธีกินแบบ “หมี” และการใช้มือหยิบอาหารในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า”

くまが手づかみで皿の上のいんげんをごっそりと取り、口に放りこんだ。もぐもぐ噛む。しっかりした音をたてて、くまはいんげんを噛みくだいた。じっとしていると、くまははっと気づき、あわてててのひらをタオルでぬぐった。

「失礼、つい手づかみで食べてしまいました。ぼんやりしてしまいいいのに。いつもしているように食べればいいのに。」

「どうもこのごろいけません。合わせられなくなってきました」

合わせることもないのに。

「そうでしょうか」

(「草上の昼食」, 2021, p.184)

หมีหยิบถั่วเขียวจากจานแล้วโยนมันเข้าปาก เคี้ยวกรั้วม ๆ เขาเคี้ยวด้วยเสียงหนักแน่น เมื่อฉันจ้องมอง จู๋ ๆ หมีก็นึกอะไรบางอย่างได้ จึงรีบใช้ผ้าขนหนูเช็ดมือของเขา

“ขอโทษที่ผมใช้มือกิน ผมกำลังเหม่อลอย”

ไม่เห็นเป็นไรเลย กินเหมือนที่ฉันเคยกินเถอะ

“ดูเหมือนตอนนี้ผมจะรวน ๆ ทำตัวให้เข้ากับที่นี่ไม่ได้แล้ว”

ไม่เห็นต้องพยายามทำให้เข้ากับที่นี่เลย

“อย่างนั้นหรือครับ”

เหล่านี้เป็นตัวอย่างที่แสดงถึงความแปลกแยกที่ปรากฏในเรื่อง แสดงให้เห็นความต่างทางวัฒนธรรมของ “หมี” และ “ฉัน” ความพยายามทำตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมของมนุษย์และความพ่ายแพ้ในการก้าวข้ามผ่านกำแพงเชื้อชาติ วัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาของชาวต่างชาติในญี่ปุ่นในเวลานั้น ได้เป็นอย่างดี

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าหลังการฟื้นฟูประเทศหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นเข้าสู่ยุคแห่งความรุ่งโรจน์ทางเศรษฐกิจ (ค.ศ. 1956-1988) ในกระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจ มีการนำเข้าแรงงานต่างด้าวเพื่อตอบสนองความต้องการแรงงาน ถึงแม้จะไม่ใช่เรื่องที่ตึงเครียดที่มีแรงงานต่างชาติหลั่งไหลเข้ามาสู่ญี่ปุ่น เพราะโดยพื้นฐานแล้วสังคมญี่ปุ่นในยุคนั้นยังไม่เปิดรับคนต่างเชื้อชาติ แต่ญี่ปุ่นก็อยู่ในภาวะจำยอม เนื่องจากความต้องการแรงงานในช่วงที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจสูง แรงงานต่างชาติที่เข้ามาจะอยู่ในภาคของการผลิต การก่อสร้าง โดยมียุคเศรษฐกิจฟองสบู่ (ค.ศ.1980-1990) ถือเป็นจุดเริ่มต้นของความเกี่ยวของระหว่างญี่ปุ่นกับแรงงานต่างชาติ ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการขาดแคลนแรงงาน เมื่อเข้าสู่ภาวะฟองสบู่แตกและเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจตกต่ำ (ค.ศ.1989-2000) จึงเป็นจุดเริ่มต้นของทศวรรษที่หายไปของญี่ปุ่น เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” ถูกเขียนขึ้นในปี ค.ศ.1994 ภาวะเศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมในการทำงานในทศวรรษ 1980 เข้มงวดและรุนแรงมากเมื่อเทียบกับช่วงหลัง แรงงานต่างชาติจะ

ปรากฏตัวมากขึ้นในการใช้ชีวิตในสังคมญี่ปุ่น และระยะเวลาการพำนักของชาวต่างชาติที่เข้าประเทศญี่ปุ่นในช่วงเวลานี้ยาวนาน การพำนักของชาวต่างชาติในญี่ปุ่น ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นเสมอ และเมื่อเข้าสู่ช่วงทศวรรษ 1990 การว่างงานเกิดขึ้นเนื่องจากภาวะเศรษฐกิจถดถอยหลังจากเศรษฐกิจฟองสบู่แตก อย่างไรก็ตามจำนวนแรงงานต่างด้าวไม่ได้ลดลงและจำนวนแรงงานต่างด้าวเพิ่มขึ้น

เป็นที่เชื่อกันว่าปัญหาแรงงานต่างชาติได้ “กระจาย” และ “ลึกซึ้งยิ่งขึ้น” (日本における外国人労働者問題の歴史的推移と今後の課題, p.2)

เมื่อเศรษฐกิจฟองสบู่ของญี่ปุ่นแตกในช่วงต้นทศวรรษ 1990 อัตราการว่างงานก็เพิ่มสูงขึ้น ส่งผลให้ความไม่พอใจต่อคนงานต่างชาติเพิ่มมากขึ้น คนงานต่างชาติจำนวนมากสูญเสียงานและเผชิญกับการเนรเทศหรือถูกกดดันให้ออกจากงาน ความท้าทายของญี่ปุ่นในเรื่องแรงงานต่างชาติในช่วงทศวรรษ 1980 และ 1990 เน้นย้ำถึงการเผชิญปัญหาที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับการย้ายถิ่นฐาน การบูรณาการ และความสมดุลระหว่างความต้องการทางเศรษฐกิจและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความกามิยอมเห็นความแปลกแยกของชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามาทำงานและใช้ชีวิตในประเทศญี่ปุ่นและต้องการแสดงให้เห็นวิถีชีวิต อารมณ์ความรู้สึกของพวกเขาผ่านตัวละคร “หมี” ด้วยกลวิธีการเล่าเรื่องแนวสัจนิยมมหัศจรรย์ ทำให้เกิดเรื่องราวระหว่าง “หมี” กับ “ฉัน” โดยฉันสามารถยอมรับเพื่อนใหม่ที่มีความแตกต่างได้ในระดับหนึ่งทีเดียว จึงไม่น่าแปลกใจที่เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” ถูกคัดเลือกให้นักเรียนมัธยมอ่านในฐานะเรื่องสั้นร่วมสมัย เพราะชาวญี่ปุ่นในยุคต่อ ๆ ไปจะต้องปรับตัวกับความหลากหลายที่มีเพิ่มขึ้นในสังคมญี่ปุ่น การยอมรับและให้เกียรติผู้ซึ่งมีความแตกต่างเป็นคุณสมบัติของเยาวชนในฐานะประชากรโลกด้วย

4.2.2 คนรุ่นเก่า

อารากิ นามิ (荒木, 2011, pp.228-229) กล่าวถึงสิ่งที่ “หมี” พยายามหลอมรวมตัวเองให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่น โดยกล่าวนำปูพื้นว่า สังคมญี่ปุ่นเองก็มีความเปลี่ยนแปลงด้วย คือการเปลี่ยนเป็นปัจเจกชน ซึ่งเดิมสังคมญี่ปุ่นเน้นเรื่องกลุ่ม ทศวรรษ 1970 เด็ก ๆ ชาวญี่ปุ่นใช้ชีวิตและเรียนใกล้บ้าน เมื่อเติบโตขึ้นก็ทำงานใกล้บ้าน สื่อสารปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบตัว ทศวรรษ 1980 เศรษฐกิจตกต่ำ คนตกงาน ใช้ชีวิตแบบตัวใครตัวมัน พึ่งตนเอง และแก้ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง สิ่งเหล่านี้พัฒนาเป็นสภาวะปัจเจกชนนิยม ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” จะเห็นได้จากความเย็นชาของ “ฉัน” ซึ่งเป็นคนญี่ปุ่นในสมัยนั้น ปฏิกริยาช่วงแรกของ “ฉัน” ที่พบกับ “หมี” เพราะสังคมที่ฉันอยู่มีลักษณะ ที่คนในสังคมเองก็มีความยากลำบาก ในการดำรงชีวิต คือไม่เข้าใจผู้อื่นและผู้อื่นก็ไม่เข้าใจเรา แต่ก็ยังต้องทำตามมาตรฐานที่สังคมกำหนด

เมื่อสังคมญี่ปุ่น เปลี่ยนแปลงไปเป็นแบบนี้ “หมี” ซึ่งยังมีภาพของสังคมญี่ปุ่นในยุคก่อนหน้านี้ จึงถูกฉันมองว่าเป็นหมีหัวโบราณ (昔気質) และ “หมี” ที่ล้าสมัยนิดหน่อย (少々大時代) ในกรณีนี้อารากิ กล่าวว่าสามารพพูดได้ว่า “หมี” เป็นตัวแทนของคนในยุคก่อนซึ่งให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์ และแสดงออกถึงความยินดีที่มากเกินไปจนจริงเมื่อได้เชื่อมโยงกับคนอื่น

“หมี” ทำตัวอบอุ่นรักษามารยาทมากแบบคนรุ่นก่อน ทำตามกฎระเบียบของสังคม ยึดบรรทัดฐานค่านิยมของสังคมเป็นหลัก พยายามข่มสัญชาตญาณของตัวเอง เกรงใจคนรอบตัว พยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมชุมชน สังคมที่อาศัยอยู่ บุคลิกภาพแบบคนญี่ปุ่นรุ่นเก่าคือความแปลกแยกในเรื่องของ “รุ่น” นั่นเอง ดังนั้นแม้ว่ามีจะพยายามทำตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบันอย่างไรก็ไม่สามารถหลอมรวมเข้าได้ จนกระทั่งเหนื่อยล้าและท้อถอยไป เพราะไม่มีชุดค่านิยม หรือความรู้ความเข้าใจต่อการดำเนินชีวิตแบบปัจจุบัน เรื่องสั้นนี้จึงแสดงปัญหาของความแปลกแยกในเรื่องของ “รุ่น” ด้วย ซึ่งผู้อ่านสามารถเห็นนิสัยของ “หมี” ผ่านมุมมองของ “ฉัน”

ความแปลกแยกที่ผู้ประพันธ์แสดงให้เห็นผ่านบุคคลที่สาม คือ

1) ระหว่างทางไปแม่น้ำ รถที่ผ่านมาชะลอความเร็วลงเพื่อใช้เวลามอง “ฉัน” และ “หมี” แล้วก็พยายามขับเลี้ยวออกไป

2) กลุ่มชายสามคนที่ประกอบไปด้วยเด็กชายกับผู้ใหญ่สองคน (คนหนึ่งใส่สนอร์เกิล อีกคนหนึ่งสวมแว่นกันแดด)

3) คนที่มาพักผ่อนและตกปลาริมแม่น้ำ มองมาที่หมีซึ่งกระโจนลงไปในแม่น้ำแล้วจับปลาขึ้นมาได้

กลุ่มคน 1) และ 3) ไม่ได้มีปฏิสัมพันธ์กับ “ฉัน” และ “หมี” แต่อย่างใด แต่การจ้องมองมาหมายถึงการมองสิ่งที่แตกต่างอย่างสนใจ แสดงถึงการแบ่งแยก “หมี” ออกจากมนุษย์ ส่วน 2) การปรากฏตัวของกลุ่มชายสามคน เป็นจุดที่แสดงถึงการแบ่งแยกชัดเจน มัตสึโมโตะ (松本, 2013, p.28) กล่าวว่าจากการปรากฏตัวของชายสามคนแสดงถึงการแบ่งแยกที่เด่นชัด ซึ่งจะเห็นได้ว่า 「神様」 เป็นนวนิยายที่อัดแน่นไปด้วยประเด็นปัญหา กล่าวคือ ตัวหมีได้เพียงรองรับสายตาและถ้อยคำแห่งการเลือกปฏิบัติอย่างตรงไปตรงมาเท่านั้น หากยังตั้งคำถามต่อความเป็นไปได้ของการสื่อสารระหว่างผู้อื่นที่มีความแตกต่างกันโดยพื้นฐาน ระหว่าง “ฉัน” กับ “หมี” อีกด้วย

กล่าวได้ว่าการให้ชายสามคนได้พบกับ “ฉัน” และ “หมี” เป็นความตั้งใจของผู้ประพันธ์ ชายสามคนถึงแม้ว่าจะเป็นชาวญี่ปุ่น แต่ก็ป็นรุ่นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องมารยาทแบบญี่ปุ่นแม้เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นผู้ปกครองแต่ไม่ได้ให้การอบรมลูก ซึ่งกำลังปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสียมารยาท ผู้อ่านเรื่องสั้นชาวญี่ปุ่น เมื่ออ่านมาถึงฉากนี้ คงตำหนิการกระทำของผู้ใหญ่แบบนี้ แต่ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่า สังคมญี่ปุ่นปัจจุบันได้เปลี่ยนไปแล้ว ขนบธรรมเนียมมารยาทถูกละเลย ปังเจกชนสนใจเรื่องของตนเองไม่ได้เกรงใจผู้อื่นแบบคนรุ่นก่อน ดังนั้น “ฉัน” จึงเจียบไม่มีคำพูดใด ๆ ต่อการกระทำของทั้งสามคน แต่กล่าวได้ว่า “ฉัน” ไม่พึงพอใจต่อพฤติกรรมของพวกเขา ดังนั้น “ฉัน” ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง จึงมีวิธีเรียกชื่อผู้ใหญ่สองคนแบบไม่ให้เกียรติเช่นกัน คือเรียกเป็นสิ่งที่ของว่า “สนอร์เกิล” และ “แว่นกันแดด” ไม่ได้เรียกว่า “ชายที่ใส่สนอร์เกิล” “ชายที่สวมแว่นกันแดด”

シュノーケルが答える。สนอร์เกิลตอบ

シュノーケルはわたしの表情をチラリとうかがった。สนอร์เกิลชำเลื่องมองมาที่ฉันเล็กน้อย เพื่ออ่านสีหน้า サングラスの方は何も言わずにただ立っている。นายแว่นกันแดดได้แต่ยืนเฉย ๆ โดยที่ไม่พูดจาอะไร

และอีกเรื่องหนึ่งที่ “ฉัน” นิ่งเจียบ คือเมื่อเห็นปฏิกิริยาโต้ตอบของหมีที่มีต่อการเสียมารยาทของเด็กที่ดิงชน และชกท้องหมี การที่ผู้ปกครองเด็กนิ่งเฉยไม่มีการกล่าวขอโทษต่อ “หมี” และ “ฉัน” แต่อย่างใด แต่ “หมี” กลับพยายามแก้ต่างให้เด็ก โดยพูดว่า

「小さい人は邪気がないですなあ」(略)

「そりゃいろいろな人間がいますから。でも、子供さんはみんな無邪気ですよ」

“เด็กเล็กช่างไร้เดียงสาซะครับ”

(ย่อ)

“มีคนอยู่หลายประเภท แต่เด็ก ๆ ทุกคนนั้นไร้เดียงสาซะครับ”

การไม่ถือสาหาความ ความเมตตาที่มีต่อเด็กแบบนี้จะเห็นในคนญี่ปุ่นรุ่นเก่า

4.2.3 คนชายขอบ

เปรียบเทียบระหว่างเรื่อง “เทพเจ้าหมี” กับเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ในประเด็นจุดพลิกผันของเรื่อง ผู้วิจัยตีความว่าเป็นจุดที่แสดงความแปลกแยกของ “หมี” ให้เห็นชัดเจน ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” คือฉากปฏิสัมพันธ์

ของ “ฉัน” และ “หมี” กับกลุ่มชายสามคนที่แสดงการแบ่งแยกหมีออกจากสังคมมนุษย์ ซึ่งก็คือสังคมญี่ปุ่น โดยขับความแปลกแยกให้เห็นเด่นชัดขึ้นในฉากนี้ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น

ส่วนในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ซึ่งมีได้มีบุคคลที่ 3 ในเรื่องเลย แต่มีคำพูดของหมี ที่แสดงความท้อแท้ต่อการพยายามปรับตัวให้เข้ากับสังคมมนุษย์ (สังคมญี่ปุ่น) เป็นช่วง ๆ ตลอดเรื่อง ถึงแม้ว่า “ฉัน” จะปลอบใจว่า ไม่ต้องพยายามทำตัวให้เข้ากับสังคมก็ได้ และตัว “ฉัน” เองก็ไม่สามารถทำตัวให้เข้ากับสังคมได้เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ที่ “ฉัน” พูดว่า

「合わせるなんてないのに」

“ไม่เห็นต้องพยายามทำให้เข้ากับที่นี่เลย” และ

「わたしも馴染まないところがある。そう思ったが、それとも言えなかった。かたんに、くらわれるものではないだろう。」

“ฉันคิดว่า มีหลายอย่างที่ผมไม่คุ้นเคยเช่นกัน และอยากจะพูดออกไป แต่ก็พูดไม่ออก ความรู้สึกของผมและหมีคงไม่ใช่สิ่งที่เขาจะมาเปรียบเทียบกันได้ง่าย ๆ ”

ในการบรรยายส่วนนี้ แสดงให้เห็นบุคลิกภาพ นิสัยของ “ฉัน” ด้วยว่า ใช้ชีวิตแบบไม่พยายามทำตัวให้เข้ากับสังคม ไม่สนใจสายตาสังคม หรือคนรอบข้าง ซึ่งก็คือนิสัยของปัจเจกชนญี่ปุ่นซึ่งแตกต่างจากคนญี่ปุ่นในยุคก่อนหน้านี้

ในเรื่องนี้มีหลายจุดที่ “หมี” แสดงพฤติกรรมแบบสัตว์ เช่น การเงยหน้าสุดตมอากาศเพื่อคาดคะเนปรากฏการณ์ธรรมชาติ การสะบัดขนที่เปียกฝนแบบสัตว์ แต่ฉากที่เป็นจุดพลิกผัน แสดงให้เห็นความแตกต่างของ “หมี” กับ “ฉัน” ซึ่งเป็นมนุษย์ คือฉากที่ฟ้าผ่าแล้ว “หมี” ค่ำรามกึกก้อง โดยไม่สนใจตัวตนของ “ฉัน” ซึ่งอยู่ข้าง ๆ เลย “หมี” แสดงสัญชาตญาณสัตว์ป่าออกมาอย่างเต็มที่ เมื่อ “ฉัน” เห็นพฤติกรรมของ “หมี” ในขณะนั้น “ฉัน” กลัวมาก เพราะว่าสัมผัสได้ถึงความแตกต่างระหว่างกัน พฤติกรรมคำราม ของ “หมี” กล่าวได้ว่าเป็นการประกาศตัดขาดจากสังคมมนุษย์ (สังคมญี่ปุ่น) ที่ตนเองพากเพียร และได้ใช้ความพยายามต่าง ๆ นานา เพื่อให้ได้รับการยอมรับ แต่ไม่สมปรารถนา และในโอกาสนี้ได้มาถึงการสิ้นสุดความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสังคมญี่ปุ่นแล้ว และหมีตัดสินใจกลับไปอยู่ในป่า

雷鳴はますます大きくなる。次の瞬間、いなびかりと雷鳴はまったく同時に、からだ全体にどん、という衝撃が走った。くまごしに、大きな衝撃が走った。近くに落ちたのだろうか。

くまは衝撃が走ると同時にわたしから身を離し、大きな声で吠えた。おおおお、と吠えた。どんな雷鳴よりも大きな声で、くまは直立して空に向かって吠えていた。びりびりと空気が振動した。雷鳴といなずまの間隔はいくらか開きはじめていた。

くまは何回でも、腹の底から吠えた。こわい、とわたしは思った。かみなりも、くまも、こわかった。くまはわたしのいることをすっかり忘れたように、伸びやかな様子で、獣の声をあげつつけた。

(「草上の昼食」, 2021, (pp.186-187)

เสียงฟ้าร้องก็ดังขึ้นเรื่อย ๆ วินาทีต่อมา ฟ้าแลบและเสียงฟ้าร้องก็เกิดขึ้นพร้อมกัน ความสั่นสะเทือนนั้นวิ่งไปทั่วร่างกายของผมและก็วิ่งไปทั่วร่างกายของหมีด้วย หรือว่ามีฟ้าผ่าใกล้ ๆ นี้

ทันทีที่เกิดการสัมผัสเหือน หมีกก็ผลจากฉันและส่งเสียงคำรามดัง โโโโโโโโโโโ
เสียงคำรามของหมิดังยิ่งกว่าเสียงฟ้าร้องใด ๆ เขายืนตัวตรงและคำรามขึ้นไปบนท้องฟ้า อากาศ
สัมผัสเหือน ระยะเวลาระหว่างแสงฟ้าแลบกับเสียงฟ้าร้องเริ่มทอดห่างออกไปเล็กน้อยแล้ว
หมีกคำรามจากส่วนลึกของท้องหลายครั้ง ฉันรู้สึกกลัว ฉันกลัวทั้งฟ้าร้องและหมีก ดูเหมือน
หมีกจะลืมนไปแล้วว่าฉันอยู่ที่นี่ เขายังคงส่งเสียงของสัตว์ ที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์แบบเทพเจ้าต่อไป

ในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” นี้ “หมีก” ยังคง ดูแล แสดงความเห็นใจ ปลอดภัย และปกป้อง “ฉัน”
ตามวัฒนธรรมอามาเอะ ที่ “หมีก” เข้าใจว่าจำเป็นสำหรับ “ฉัน” แต่อยู่ในระดับที่ไม่มาก ไม่อบอุ่นแบบใน “เทพเจ้าหมีก”
ในตอนท้ายของเรื่องไม่มีการกอดลา ไม่หันหน้าเข้าหากัน แต่ยืนเคียงข้าง แบบมีระยะห่าง มองพระอาทิตย์ตกดินด้วยกัน

それ以上何も言わずに、くまとわたしは草原に立っていた。日が傾きか
けていた。夕日が大きい。低い雲は風に飛ばされ、これ、高いところに掃いた
ような雲が流れいる。くまもわたしも彼方を眺めていた。いつかくまに抱擁さ
れたときのことを思い出して いた。あのときの抱擁は、おずおずとした抱擁だ
った。(略)くまはこのたびは抱擁しなかった。わずかに離れて並んだまま、くま
とわたしはずっと夕日を眺めていた。

(「草上の昼食」, 2021, pp.188-189)

ฉันกับหมีกยืนอยู่บนทุ่งหญ้าโดยไม่พูดอะไรอีก พระอาทิตย์กำลังตกดิน พระอาทิตย์ยามเย็น
มีขนาดใหญ่มาก เมฆที่อยู่ต่ำถูกลมพัดไป และเมฆที่อยู่สูงกำลังไหลเลื่อน ฉันกับหมีกต่างเหม่อมอง
ออกไปไกล ๆ ฉันนึกถึงตอนที่หมีกกอดฉันเมื่อก่อน การกอดครั้งนั้นเป็นการกอดที่เย็นอาย (ย่อ)
คราวนี้หมีกไม่กอดฉัน เรายืนห่างกันเล็กน้อย มองพระอาทิตย์ตกดิน

นับเป็นการลาจากอย่างถาวร เพราะ “หมีก” จะกลับไปอยู่ในป่า และ “ฉัน” จะไม่สามารถติดต่อกับ “หมีก”
ได้อีก จบเรื่องด้วยอารมณ์สะเทือนใจของ “ฉัน” จนต้องหลั่งน้ำตาเมื่อนึกถึงวันเวลาแห่งมิตรภาพเก่า ๆ ความแปลก
แยกของ “หมีก” ในสังคมมนุษย์ในเรื่อง “เทพเจ้าหมีก” ไม่เป็นปัญหาสำหรับมิตรภาพระหว่าง “หมีก” และ “ฉัน” “หมีก”
ยังคงมีความหวังในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมมนุษย์ เรื่องจบลงโดยที่ทั้งสองฝ่ายพึงพอใจ และเป็นสุขกับความสัมพันธ์
ฉันท์เพื่อนที่มีความแตกต่าง แต่ในเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” แสดงถึงความล้มเหลวในการปรับตัวให้เข้ากับ
สังคมมนุษย์ (สังคมญี่ปุ่น) ของ “หมีก” ซึ่งเป็นตัวแทนของความแตกต่างทั้งหลายที่ดำรงอยู่ในสังคมญี่ปุ่น เช่น ชาวต่างชาติ
คนรุ่นเก่า และคนชายขอบ เป็นต้น

5. สรุปผลการวิเคราะห์

จากการวิเคราะห์ “หมีก” ในเรื่องสั้น “เทพเจ้าหมีก” ที่รู้สึกตัวตัวเองแปลกแยกในสังคมญี่ปุ่น และพยายาม
อย่างมากในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่น โดยการรักษามารยาท การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีญี่ปุ่น
แสดงความมีน้ำใจต่อผู้อื่นตามแบบคนรุ่นเก่าของญี่ปุ่น ใช้ภาษาสุภาพตามครรลองของสุภาพชนในญี่ปุ่น ความ
พยายามนี้เป็นไปเพราะ “หมีก” ประารถนาที่จะเป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคมญี่ปุ่น แต่สุดท้ายในเรื่อง “อาหารกลาง
วันบนพื้นหญ้า” แสดงถึงความล้มเหลวของความพยายามที่ปฏิบัติมายาวนานตั้งแต่ตอนย้ายเข้ามาในเมืองตั้งแต่
เป็นหนุ่ม เห็นความแปลกแยกของ “หมีก” ในสังคมญี่ปุ่นชัดเจนยิ่งขึ้น “หมีก” เหน็ดเหนื่อยและท้อแท้จนในที่สุด
ก็ตัดสินใจกลับไปบ้านเดิมในป่า

ผลการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีเปรียบเทียบด้วยทฤษฎีเรื่องสั้น ในด้าน 1) โครงเรื่อง 2) ตัวละครเอก “ฉัน” กับ “หมี” 3) จุดพลิกผัน 4) ปิดเรื่อง ทำให้ทราบถึงความเหมือน และความแตกต่างของโครงเรื่อง กล่าวคือ ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” ความแปลกแยกของ “หมี” ในสังคมเป็นเรื่องที่ “ฉัน” สามารถปรับตัวและสร้างมิตรภาพที่ดีต่อกันได้ เป็นการดำรงอยู่ร่วมกันของความแตกต่าง แม้จะมีอุปสรรคตอนที่พบกับชายสามคนที่ชี้ให้เห็นความแปลกแยกของ “หมี” ในสังคมมนุษย์ แต่การใช้เวลาร่วมกันในการปิกนิกจบลงด้วยความปิติยินดี ส่วนเรื่อง “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” แสดงความแปลกแยกของ “หมี” อย่างชัดเจน นำไปสู่จุดจบคือการแยกย้ายจากกันโดย “หมี” ต้องละจากเมือง กลับสู่ป่าไปใช้ชีวิตแบบเดิม

ผลการวิเคราะห์ด้านสังคมแสดงประเด็นความแปลกแยกของ “หมี” และสถานการณ์ชาวต่างชาติในประเทศญี่ปุ่นในปลายยุครุ่งเรืองทางเศรษฐกิจและยุคฟองสบู่แตก ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการประพันธ์เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” และ “หมี” เป็นตัวแทนของความแตกต่างทั้งหลายที่ดำรงอยู่ในสังคมญี่ปุ่น เช่น ชาวต่างชาติ คนชายขอบ คนรุ่นเก่า เป็นต้น

“เทพเจ้าหมี” และ “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” มีลักษณะของสังนิยมนิยายมหัศจรรย์แบบญี่ปุ่น คือมีการผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรม ตำนาน นิทานพื้นบ้านของท้องถิ่น อัตลักษณ์ ความแปลกแยก ปัญหาสังคมสมัยใหม่ของญี่ปุ่นมาสร้างเป็นเรื่องราวที่ก้าวข้ามขอบเขตของความเป็นจริงให้อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน และการหลีกเลี่ยงการให้ความกระจ่างของเรื่องโดยผู้เขียน

สาเหตุที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้วิธีการประพันธ์เลือกในแนวนี้นี้ เนื่องจากสภาพของการเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมมีส่วนผลักดันให้คนบางกลุ่มต้องกลายเป็นคนชายขอบ กลายเป็นปัญหาสังคมที่ซับซ้อนเกิดความเหลื่อมล้ำ การขาดโอกาส การถูกกดขี่ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ด้วยการประพันธ์แนวสังนิยมนิยายไม่สามารถตอบสนองการแสดงออกทางความคิด และอารมณ์ได้อย่างเพียงพอ ผู้วิจัยมองว่า คาวากามิได้ใช้แนวทางสังนิยมนิยายเพื่อชี้ให้เห็นปัญหาของคนนอก ซึ่งเป็นความแปลกแยกในสังคมญี่ปุ่น คาวากามิเป็นนักเขียนที่สนใจปัญหาสังคมมากคนหนึ่ง และเคยให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาการแบ่งแยก การถูกกดขี่ ปัญหาแผ่นดินไหว อาชญากรรม เป็นต้น

ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” และ “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ใช้ตัวละครหลักเป็น “หมี” นั่นคือสิ่งมีชีวิตอื่นที่เข้ามาในสังคมของ “ฉัน” ซึ่งเป็นมนุษย์แบบไม่มีเหตุผลประกอบใด ๆ “หมี” เป็นตัวแทนของคนแปลกแยกในสังคมญี่ปุ่น เป็นผู้ถูกเลือกปฏิบัติทั้ง ๆ ที่มีความพยายามอย่างมากที่จะปรับตัวให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่นให้ได้ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมอันดึกดำบรรพ์ของญี่ปุ่น ซึ่งรวมถึงความโอ้อวดมั่งคั่ง มีน้ำใจ เห็นอกเห็นใจ เอาใจใส่ดูแล กล่าวคือนักถึงผู้อื่นเสมอตามแบบชาวญี่ปุ่นในยุคก่อนหน้านั้น เมื่อเปรียบเทียบกับนิสัยและพฤติกรรมของ “ฉัน” และชายสามคน สามารถกล่าวได้ว่าเป็นชาวญี่ปุ่นคนละยุคสมัยกัน คาวากามิแสดงให้เห็นถึงคนญี่ปุ่นในทศวรรษ 1980 และ 1990 ที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลง คือการเปลี่ยนเป็นปัจเจกชน เป็นยุคที่เศรษฐกิจตกต่ำ ต้องใช้ชีวิตแบบพึ่งตนเอง ตัวใครตัวมัน (荒木, 2011) “หมี” เป็นสิ่งแปลกแยกในสังคมของ “ฉัน” แต่ “ฉัน” และผู้อ่าน โดยเฉพาะเยาวชนชื่นชอบและประทับใจการกระทำของ “หมี” มาก การกระทำแบบนี้ถึงผู้อื่น (โอโมอิยาริ) เป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมญี่ปุ่น และเป็นต้นกำเนิดของวิถีปฏิบัติต่าง ๆ กัน (ลองเฮิร์สต์, 2567, pp. 17-24) คำพูดหรือการกระทำของ “หมี” ที่ถูกมองว่าเป็น “หมีหัวโบราณ” “ล้าสมัยนิดหน่อย” กลับเป็นที่ต้องการของ “ฉัน” ถึงแม้ว่า “ฉัน” จะเป็นคนสมัยใหม่แต่ลึก ๆ แล้วก็ยังปรารถนาการเอาอกเอาใจจากผู้อื่น (อามาเอะ) (โดอิ, 2538, pp.13,15) (衣笠, 2002, pp. 2-3)

หนึ่งในลักษณะของสังนิยมนิยายมหัศจรรย์คือ การนำนิทานพื้นบ้านหรือเรื่องราวปรัมปราเข้ามาผสมผสานในการดำเนินเรื่อง ในเรื่อง “เทพเจ้าหมี” และ “อาหารกลางวันบนพื้นหญ้า” ที่มีตัวละครหลักคือ “หมี” และมีการกล่าวถึง

เทพหมีซึ่งเลื่อนกลางและไม่มีคำอธิบายให้กระจ่างในเรื่องสัน เป็นลักษณะที่พราเลือนแนวสังคมนิยมมหัศจรรย์ ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าการให้ตัวละครหลักเป็น “หมี” ได้รับอิทธิพลจากนิทานพื้นบ้าน และประเพณีโออิมันเตะของชาวไอนุ ซึ่งเคารพวิญญาณศักดิ์สิทธิ์คือคามุย และคามุยแปลงกายลงมาเป็นหมี และมีพิธีโออิมันเตะส่งวิญญาณหมีกลับไปที่ดินแดนแห่งเทพ สำหรับชาวไอนุแล้วหมีเป็นสัตว์พิเศษที่ฉลาดและแข็งแกร่ง คาวากามิให้ความสำคัญกับสัตว์และเคารพธรรมชาติมาก ในที่สุด “หมี” ก็ได้กลับคืนสู่บ้านเกิด ในวัฒนธรรมญี่ปุ่นมีความเชื่อเกี่ยวกับคนและวิญญาณสัตว์ (Totemism) ความเชื่อนี้อยู่ในบันทึกโบราณของญี่ปุ่น แก่นแท้ของจิตวิญญาณแบบญี่ปุ่นอีกประการคือ นิยมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติและเคารพธรรมชาติ

เรื่องสั้น “เทพเจ้าหมี” ซึ่งมีความยาวราว 3,600 ตัวอักษร (玉木, 2022) ถูกเขียนขึ้นในยุคเศรษฐกิจตกต่ำสามารถสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นในขณะนั้น ผลงานวรรณกรรมแนวสังคมนิยมมหัศจรรย์เรื่องนี้เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ตีความและนักวิชาการได้วิเคราะห์อย่างกว้างขวาง ผู้แต่งเคยให้สัมภาษณ์ว่างานประพันธ์ของคุณจะไม่กำหนดอุปมาอุปไมย (metaphor) ที่ชัดเจนเพราะค่อนข้างน่าเบื่อ เปิดโอกาสให้ผู้อ่าน นักวิจารณ์ นักวิชาการได้ตีความกันอย่างต่อเนื่องที่ “หมี” ในเรื่องนี้จึงสามารถตีความเป็นอะไรได้หลายอย่างที่ปรากฏตัวขึ้นในสังคมญี่ปุ่น

6. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

บทความวิจัยนี้วิเคราะห์ความแปลกแยกที่สะท้อนผ่านตัวละคร “หมี” ซึ่งเป็นตัวละครเหนือจริง การศึกษาเปรียบเทียบ “หมี” กับตัวละครเหนือจริงอื่น ๆ ในวรรณกรรมญี่ปุ่นร่วมสมัยจึงเป็นประเด็นที่น่าศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- ชูศักดิ์ ภัทธกุลวณิช. (2559). สังคมนิยมมหัศจรรย์ ในงานของกาเบรียล การ์เซีย มาร์เกซ โทนี มอร์ตัน และวรรณกรรมไทย. อ่าน.
- โดอิ ทาเกโอะ. (2538). อะมะเอะ แก่นแท้จิตใจคนญี่ปุ่น (มณฑา พิมพ์ทอง, แปล). มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สาคร สมเสริญ. (2556). ความแปลกแยกของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่. วารสารนักบริหาร, 33(3), 66-74.
- เอริน นิอิมิ ลองเฮิร์สต์. (2567). โอโมอิยาริ ความสุขแห่งการนึกถึงผู้อื่นและเข้าใจตนเอง (วุฒิชัย ฤทธิชัย ประกรกิจ, แปล). ซีเอ็ดยูเคชั่น.
- Hemstock, M. (2018). *Discover Magical Realism in Japanese Literature*. Ehime AJET. <https://www.ehimeajet.com/discover-magical-realism-in-japanese-literature/>
- Kawakami, H. (2021a, September 8). 2. del Hiromi Kawakami interview Tokyo [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=SaWGqvn5rUQ>
- Kawakami, H. (2021b, September 8). 3. del Hiromi Kawakami interview Tokyo [Video]. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=1A2zSDPx4eA>
- Kawakami, H. [飯田橋文学会]. (2022). 飯田橋文学会 〈現代作家アーカイヴ文学インタビュー 第24回 川上弘美 (収録日 : 2022年3月9日) 本編. [Video] Youtube. https://www.youtube.com/watch?v=cM6OgvSKF_k

- Kawakami, H.[飯田橋文学会]. (2022). 飯田橋文学会〈現代作家アーカイヴ文学インタビュー 第24回 川上弘美（収録日：2022年3月9日）質疑応答. [Video] Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=bjvMyuAl4f4>
- 荒木奈美.(2011). 「川上弘美「神様」「草上の昼食」論」—「くま」の生きづらさを通じて見えてくるもの— 「札幌大学総合論叢」第32号, 216-232.
- 川上弘美.(2021). 『神様』, 中央公論.
- 衣笠隆幸, da Rocha Barros, E. M., & Jemstedt, A. (2022) .「甘え」 『IPA地域間精神分析百科事典：地域間連携共同』, 1-14.
- 玉木雅己.(2022). 「小説単元の編成に関する実践的研究——川上弘美「草上の昼食」の教材化のために——」 「国語教育研究」第63号, 56-67.
- 松本和也.(2013). 『川上弘美を読む』 水声社.
- 依光正哲.(2002). 『日本における外国人労働者問題の歴史的推移と今後の課題』 (Discussion Paper No. 52).一橋大学経済研究所. https://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/hermes/ir/re/14411/pie_dp52.pdf